

VARGA JÁNOS

„...ide V. Naményba hozattatván meg hidegedett tetemei”

A naményi Lónyayak az
anyakönyvek bejegyzéseiben

Az anyakönyvek tanulsága

Nagylónyai és vásárosnaményi gróf Lónyay Menyhért születésének 200. évfordulója kapcsán – amint a nemesi előnév utal rá – megkerülhetetlen a Lónyay család vásárosnaményi ágának vizsgálata. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy a pénzügyminiszter, miniszterelnök édesapja, Lónyay János is Vásárosnaményban született, amint arról a vásárosnaményi református egyház anyakönyvének 1796. évi bejegyzése tanúskodik. Ugyanígy számos őse, rokona tűnik fel az egyházi anyakönyvek lapjain, többek között olyanok, akik nem ezen a beregi településen laktak, illetve volt birtokuk, de a születésük és a haláluk – vagyis a temetésük – Naményhoz köti őket.

Az egyházi születési, házassági és halotti anyakönyvek, majd 1895-től a kötelezően bevezetett állami anyakönyvek is kiapadhatatlan forrásai a különböző tudományterületeknek. Nem csak a történettudomány jut általuk fontos és pótolhatatlan adatokhoz, információkhoz személyekről, életeseményekről, dátumokról, történelmi eseményekről. Ezek a kéziratos források a néprajz kutatóinak szintén kiváló terepet biztosítanak.

A társadalomnéprajz az anyakönyvek vizsgálata során betekintést kap például a házasodási szokásokba: hány éves korban házasodnak az adott közösségekben; ki kivel házasodik (az egyazon és a különböző társadalmi státuszban lévők kapcsolatai); az özvegyek, elváltak aránya újraházasodás kapcsán. A születési anyakönyvek megint fontos tényekre világítanak rá: a szülők életkorára a gyermekek születésekor, az utódok számára, a bábák szerepére, a keresztszülőség gyakorlatára, a „megesett” lányokra stb. A halotti anyakönyvek utalnak a különböző népbetegségekre, csecsemőhalandóságra, járványokra vagy bizonyos baleseteknél a tárgyi környezet (lásd például egy malom- vagy szekérbalesetből következő elhalálozás) jellemzőire. A betegségek népi elnevezései – melyek halálokként kerülnek a megfelelő rubrikába – már elvezetnek az orvoslástörténet izgalmas világába. Mindezekon túl az anyakönyvek adatokat szolgáltatnak a vallási, nemzetiségi viszonyokról, népmozgalmakról, mesterségekről, szakmákról – hosszan folytathatnánk a sort.

A nyelvészet, azon belül is kiemelten a névtan kincsebányának tarthatja az anyakönyveket. Gondoljunk a lapokon megjelenő családnév-állományra, ráadásul abban az összefüggésrendszerben, melyet a nevek mellett megjelenő egyéb adatok (évszám, hely, vallás, hozzátartozók stb.) teremtenek. A keresztnévek sem csupán névdivat-trendeket reprezentálnak, és kutatásuk jelentősége is túlmutat holmi statisztikai számsorokon, eredményeken. A forrásul szolgáló földrajzi nevek közül az ún. *mikrotoponimák* jelentősége kiemelt; ezek elsősorban a településen belül a lakóhely megjelölésekor tűnnek fel.

Mindezeket komplex rendszerben érdemes vizsgálni: a történeti adatokat az onomasztikai adatok fényében, és viszont; a társadalomnéprajzi, vallási néprajzi következtetések a történettudomány negligálásával aligha lehetnek érvényesek, csakúgy, mint a „tisztán” történeti vizsgálódások sem vezethetnek eredményre az etnográfia és a nyelvészet módszereinek és felismeréseinek mellőzésével. És akkor még nem beszéltünk az említett tudományterületek „eleve és szükségszerűen” interdiszciplináris jellegéről.

Nem említettük még a genealógiát, a családfakutatást, annak laikus és professzionális gyakorlatát, amely szintén az egykori anyakönyvekből mint forrásokból dolgozik, a levéltári és egyéb írásos dokumentumok mellett.

Választott témánk nem tér ki az anyakönyvek mellett a különböző egyházi jegyzőkönyvekre, pedig a szűken vett anyakönyvi forráselemzésen túl ezek is nélkülözhetetlen adalékokkal szolgálnak a korabeli gazdálkodás, tárgyhasználat, népi építészeti, viselettörténet és még számos más terület kapcsán – és ekkor még csak a néprajztudományon belül mozgunk!

A néprajzkutató – „természetesen” – elsősorban nem a Lónyay mint nemesi család tagjaira, helyesebben: nem csupán rájuk összpontosítja figyelmét az anyakönyvek tanulmányozása során. Hiszen a korabeli bejegyzésekben a Lónyayakon túl ott vannak a körülöttük, a településen, a birtokon élő „közemberek” is. A velük mindennapi kapcsolatban lévő helyi társadalom, annak minden tagja, az újszülöttektől a sírba térőkig. De árnyalni is szükséges a képet a nemesi-köznépi ellentétpár tekintetében. Hiszen a tárgyalt időszakban a vidéki, birtokain gazdálkodó (köz)nemes – köztük a vásárosnaményi Lónyayak – inkább része, aktív szereplője a falu, a mezőváros népének, összehasonlítva mondjuk egy angliai nemessel, ahogyan erre Takács Péter egy kitűnő tanulmányában rávilágított.¹

A Vásárosnaményi Református Egyház anyakönyvei

Az egyház anyakönyvei a Vásárosnaményi Református Egyházközség lelkészi hivatalában lelhetők fel. Az I. kötet az 1781. év bejegyzéseivel kezdődik. 1985-ig 10 kötet tartalmazza a keresztelezésre, házasságkötésre és temetésre vonatkozó bejegyzéseket. 1986-tól három külön könyvbe kerül a dokumentálás, egészen napjainkig.²

¹ TAKÁCS, 2008. 179–202.

² Külön köszönet dr. Pótor Imre lelképásztornak az eredeti egyházi anyakönyvek azonosításában nyújtott segítségért.

A Beregi Múzeum Adattárában (BMAT) található az az anyag, amelyet a Vásárosnaményi Református Egyház anyakönyveiből gépeltek ki az 1781–1811. évre vonatkozóan; mind a keresztelesek, mind a temetések, mind a házasságkötések.³ Ugyanebben az adattári dossziében további kigépelések olvashatók későbbi jegyzőkönyvekből (feljegyzések, büntetések).

Az anyakönyvek digitális formátumban, online is elérhetők. Az 1960-as években kezdődött a különböző felekezetek anyakönyveinek mikrofilmre fotózása az Országos Levéltárban. A korszerű felvételező technikai eszközöket Az Utolsó Napi Szentek Jézus Krisztus Egyháza által működtetett Genealogical Society of Utah biztosította. A magyarországi egyházi anyakönyvek mikrofilmzésében való közreműködésért a közönségesen csak mormonnak nevezett egyház az elkészült anyag egy teljes sorozatát megkapta⁴. A későbbiekben a világ számos országában elkészült anyag, kiegészülve állami anyakönyvekkel és sok egyéb dokumentummal, digitalizálásra került. Ma ez az adatbázis és képanyag a *FamilySearch* weboldalon érhető el.⁵

A vásárosnaményi anyakönyvek mikrofilmre fotózása 1963. december 17-én történt Budapesten. A hét kötet az 1781-től 1895-ig tartó időszakot öleli fel.

A digitális anyag előnye, hogy a képformátumban megjelenő anyakönyvlapok nagyíthatók, letölthetők. A rekordok egy része indexelt, vagyis kereshetünk az adatbázisban: személyekre, helyekre, dátumokra stb.

A fentebb említett technikai adottságok a kéziratos, olykor sérült oldalak könnyebb olvashatóságát, pontosabb feldolgozhatóságát teszik lehetővé. Hiszen éppen a gépelt adattári tartalom mutatja meg, hogy az anyakönyvek közvetlen rögzítése félreolvasásból – vagy éppen kiolvashatatlanságból –, elgépelésből következően hibákhoz vezet.

A képanyaghoz

Beregi BORSÓ

Mind a 2022-es XXVIII. Nyári Egyetem előadása, mind jelen cikk elkészítése során a vásárosnaményi Lónyay család és köznépeinek bemutatása illusztrációs deficiittel küzd. Nincsenek képek a település életében meghatározó szerepet betöltő, a térségben politikai-közigazgatási hatalommal bíró Lónyayokról. Az 1800-as évek végére teljesen elpusztuló naményi várról van néhány korabeli, tehát már a romos állapotot mutató, nem teljesen

megbízható ábrázolás. Az idősebb Lónyay László által 1728-ban megépített, majd fia (ifj. László) által tovább bővített, utolsó birtokosaikról ma Tomcsányi-kastélynak ne-

³ BMAT 64.87–176.

⁴ Keresztes

⁵ familysearch.org

Illusztráció a *Beregi BORSÓ*ból (Szász Csaba munkája)

vezett épületről csak a XX. század elejétől vannak képeink.

2019-ben Vásárosnamény városá avatásának 40. évfordulójára a Beregi Múzeum különleges kiadványt készített, melyet a múzeumi tudásátadás új formájaként próbáltunk ki. A *Beregi BORSÓ*⁶ a nyomtatott bulvársajtó kliséit fel- és újrhasználva, a nevezett sajtótermék tördelésttechnikáit imitálva, szenzációhajhász címek-

kel operálva – szándékaink szerint – egy olyan történelmi-néprajzi bulvárújság lett, melynek vezérlőelve az *anakronizmus*. Így került bele a honfoglalás kori bukósisak mint régészeti lelet, a számítógép előtt ülő II. Rákóczi Ferenc fejedelem, Luxemburgi Zsigmond Facebook-profilja, az emberevő tiszai harcra és más egyéb „agymenések”. Melyeknek mindig van valós, történelmi-régészeti vagy néprajzi alapja, és ráadásul városunkhoz vagy Bereghez kötődnek. Csak aztán csavarunk egyet a tényeken, szövegben és a képekben is.

A kiadvány fogadtatása vegyes volt. Egyrészt be kellett látnunk, hogy a nyomtatott betű akkor is riasztja a befogadókat, ha sok színes, látványos kép lazítja a szöveget. Nagyon sokan „vették” természetesen a poénokat, de voltak olyanok is, akik valós tényként olvasták a fiktív „híreket”. Hiszen a kiadványt a Múzeum készítette (sőt: a MÚZEUM!), ráadásul ki volt nyomtatva, tehát ami abban benne van, az – igaz!

Mindenesetre ennek a formabontó kísérletnek köszönhetjük többek között azt is, hogy most már bírunk „hiteles” ábrázolással a kastélyépítő Lónyay Lászlóról.

Ezután térjünk vissza az anyakönyvekhez, és néhány szemléletes példán keresztül nézzük meg, hogy milyen ismeretekkel gazdagítják a kutatót a (valóságban) megsárgult lapok bejegyzései!

„... nem kívántak jelen lenni”

Tudjuk, hogy az előző századokban – sőt még attól régebben is – a felnőttek gyermekekhez való viszonya, egyáltalán: a szülő-gyermek viszony alapjaiban különbözött attól, mint amit ma általánosnak gondolunk, normaként értelmezünk. Ennek akkora szakirodalma van, hogy nem is tartjuk helyénvalónak a témánk szerint és a terjedelmi korlátok okán ennek idecitalását. A szoptatós dajkák alkalmazása, a falura kiadott úrfik és úrlányok, a távoli vidékeken éveken keresztül tanuló, a szülőkkel nem találkozó gyermekek, a testi fenyegetések elfogadottsága – vagy inkább kötelező jellege –, vagy akár az ún. paraszti társadalomban a gyerekek igen korán munkába fogása és a családfőnek a nevelésben való sajátos szerepe, továbbá az érzelmi megnyilvánulások

⁶ Beregi BORSÓ 2019.

intenzitása és milyensége a család kiskorú tagjai felé mind-mind olyan gyakorlatot mutatnak, amely alapjaiban tér el attól a praxistól, mely a mai, nyugati, XXI. századi társadalmakat jellemzi.

Az idegenségérzetünk akkor is erős, és bizonyosfajta averzióval tekintünk a régi korok emberére a „lelketlenség”, az érzelmi „ridegség” miatt, ha tudjuk, hogy a magas csecsemőhalandóság, a korszerű orvostudomány eszközei híján az alacsony átlagéletkor, a betegségek elleni korlátozott védelem, a háborúk miatt egészen más attitűd kívántatott meg a múltban élőkötől, mint egy mai szülötől. Talán azért is döbbenünk meg az akkori gyermekek státuszán, mert valahol úgy érezzük – a jelen tudományos paradigmájában –, hogy az ember mint biológiailag determinált, „huzalozott” lény körülbelül mindig ugyanazokkal a kondíciókkal rendelkezik fizikai és érzelmi tekintetben, a múltban és a mában egyaránt, függetlenül a társadalmi berendezkedéstől és technikai civilizációtól. (Persze, ha *univerzalisták* vagyunk inkább, mint *relativisták*, biológiai-kulturális értelemben.)

És talán ezért is kapja fel a fejét a mai olvasó az 1798-ban bejegyzett sorokat olvasva:

„29a Novembr. A' Tettes Cons. és V. Ispán Lónyai Lónyai *László Úr három esztendő* *Úrficskája Tamás*, minekutána Berkeszen meg himlözött, és 28a éjszakai tizen egy óraker meg holt volna ugyan Berkeszen, 29a nappali tizen egy óraker ide V. Naményba hozattatván meg hidegedett tetemei, ugyan azon nap dél utánni *három óraker a' Templombéli Kriptába* be tétettek ugyan a' Ttes Uraság rendeléséből, mivel magok az temetésen nem kívántak jelen lenni a' Keserüségnek enyhitése *végett.*”

Tehát a viceispán úr és családja nem vett részt fiacskájuk temetésén. Érthető okokból.

A templombéli kripta, amely időről időre feltűnik az anyakönyvi bejegyzésekben a Lónyayak kapcsán, a régi, középkori naményi templom kriptája. Ide temették a család tagjait a rend szerint. A középkori templom helyére épült a mai református templom 1937-ben.

Koporsóterítő

A következő bejegyzésben annak a Lónyay Péternek a haláláról olvashatunk, aki az ifj. Lónyay Lászlónak (1750–1805) volt a fia, és akinek a lánya, Ilona révén a Tomcsányiak a kastélyt és a birtokokat örökölték.

„1822. június: Tekintetes Nzetes és Vitézlett N. Lónyai Lónyay Péter Úr meghalozván 3a Juny el temettetett életében tett rendelése szerint a közönséges temetőbe. Nyugodjon tsendesen ez az áldott Ur.”

Figyelemre méltó – és további vizsgálódást érdemel –, hogy őt nem a kriptában helyezték végső nyugalomra. De ami igazán érdekes, az a folytatás, mely szorosan kapcsolódik Lónyay Péter temetéséhez:

„21a Juny: Temettetett Tóth József felesége 26 esztendő Csatlós Borbála Tanitással. NB ezen néhai Asszonyi állat koporsójára terítettett leg először az a fekete bársony szőnyeg, melly *néhai Tttes Lonyay Péter Ur koporsójára készítettett, de a temetés után, az említett Tttes Ur Hitvese Tttes Bernáthfalvai Bernáth Anna Asszony által az Ekklesiának ajándékozott.*”

A Beregi Múzeum egyik kitüntetett gyűjteménye a textilkollekció. Ezen belül található az a terítők, amelyek az egyház tulajdonát képezték, legtöbbször ajándékozás révén. Az úrasztali terítőket és egyéb textíliákat emiatt rendszeresen feltüntették az egyházi leltárakban, pontos megnevezésük és leírásuk alapján azonosítani és nyomon követni tudjuk őket akár az évszázadokon át. Így történt például annak az 1668-ban varrott úrasztali terítő esetében is, melyet Tákoson készítettek, és ma a Múzeum kiállításának egyik különleges darabja.⁷ A Tákosi Református Egyház I. számú anyakönyvében 1770-ben találunk róla feljegyzést. Majd az egyház egy 1820-as külön iratában már mint „hasznavehetetlen rongyos keszkenőként” említetik.⁸ Szerencsére és a múzeumalapító – és egyébként református lelkész, aki Tákoson is szolgált – Csiszár Árpádnak köszönhetően a terítő megmenekült az enyészettől.

A Bernáth Anna asszony adományáról szóló szöveg ezért értékes nyom a szakrális textíliák kutatójának (is).

Lónyay Ilona halála, 1803

Ez a bejegyzés egy másik Lónyay Ilonáról szól, I. Lónyay László lányáról, aki Vay István özvegye volt. Megkapó hangulatot áraszt a szöveg, magunk előtt látjuk a téli estén a fáklyák fényénél történő temetést a kriptában, hiszen természetesen őt is hazahozták Naményba:

„Die 10a January. N. Ttes *Lónyai és V. Naményi Lónyay Ilona Aszsz.* Néhai b. e. N. Ttes Vajai Vay István Úr el maradtott Özvegye, minekutánna Januáriusnak 9dik nap-

A régi vásárosnaményi református templom
(forrás: Beregi Múzeum Fotótára)

⁷ FELHŐSNÉ, 2014. 342.

⁸ BMAT 42. 2., 8.

ján délutanni két órakor *Lelkét Istennek ajánlotta* volna, meg hidegedett tetemei estvéli hat óra tájba ide V. Naményba hozattak, fákljánál, és ének szóval a' Templombéli Kriptában helyeztettek. Nyugodjon csendesen ez áldott Asszonyság.”

Szigethy Gábor naményi prédikátor verse Platthy Anna emlékére

Az ifjabb Lónyay László özvegye, Platthy Anna 1809-ben hunyt el. A férje által továbbépített kastély homlokzati kialakításánál a műemlékvédelmi szakemberek előtt már az 1980-as években – amikor először került napirendre az akkor középiskolai kollégiumként funkcionáló barokk épület felújítása – felmerült mint analógia, vagy minta a Platthy család Bánhorvátiban álló kastélya. Valóban hasonló jegyeket hordoz a két épület, amint erről a Múzeum adattári anyagában is található fotó is tanúskodik.⁹ Platthy Anna személye és halála versre ragadtatta a lelkipásztort, Szigethy Gábort. A költemény a temetési bejegyzés alatt olvasható közvetlenül.

A bánhorvát Platthy-kastély
(forrás: Beregi Múzeum Adattára)

„NB. 24a Aprily meg halalozván néhai Tttes Consiliarius és Vitzé Ispány N. Lonyai *Lónyay* Laszló Úr Özvegye Tttes Pláthy Anna Maria Asszony 28a a' Templomba lévő Kriptában bé *téttetett* Enek szóval. Kinek emlékezetére ez egy néhány verseket készíttette a' V. Naményi Ekklesiának ez időbéli Predikatora Szétsi Szigethy Gábor.”

A párrímes halotti vers a deákos műveltséggel bíró vidéki lelkész poétikai tudásáról tesz tanúbizonyságot. Ne feledjük: ez Kazinczy, Berzsenyi kora.

- „1. Musám vedd elől a' ma leg szomorúbb hangú nótád
Majd meg hallod a' Naményi Kripta millyen *Echót ad*.
2. óh ha szomorú hangod e' gyász ból ki rohanna,
Vigan mondhatnád nem hólt meg, hanem él Pláthy Anna.
3. *Él* mert bátor *öszve* omlott gyenge sár háza fala,
De meg maradt annak élő, egy Kerubin Angyala...”

⁹ BMAT 39. 91.

„... eltemettetett az ócska temetőbe”

Lónyay Pál, ifj. Lónyay László és Platthy Anna gyermeke, kinek családja nem volt, 1846-ban halt meg Vásárosnaményban. Ő nem került a családi kriptába, amint erről alább olvashatunk:

„November 13. Nagy lónyai V. Naményi *Lónyay Pál* ur, a' ki 25 évig volt egyházmegyei segéd gondnok, több t. n. megyék táblabiraja, meg halt életének 60dik évében gyengülésben, eltemettetett az ócska temetőbe tanítással.”

„Tekintetes Csanády Sándor úr házánál hirtelen megbetegedett...”

Lónyay József – aki az ifj. Lónyay László unokaöccse volt, Lónyay Menyhért (1751–1816) fia, Batthyány Karolina férje – halálának és temetésének körülményeiről olvashatunk a naményi anyakönyvben. Lányuk, Vilma gróf Pongrácz Jenőhöz ment feleségül. Lónyay József építette a Bihar megyei Kágyán (ma Nagykágya) annak a kastélynak a földszinti részét, melyre unokája, Pongrácz Vilmos húzott emeletet és alakított át. A kastély ma is megtalálható az említett – ma Romániához tartozó – településen.

„Méltóságos nagy lónyai és vásáros naményi *Lónyay József* ur császári királyi kamarás folyó évi szeptember 13kán lakóhelyéről Kágyáról nagy Kerekibe elutazván, ott tekintetes Csanády Sándor úr házánál hirtelen megbetegedett, – 17dikén örök létre át szenderült 56 éves korában; onnan ide V. Naményban szeptember 20dikán reggel hozatott, és 21dikén a családi kriptába predikátiov. és oratióval letéttetett.”

Azért is érdekes a leírás, mert kiderül belőle, hogy a kágyai császári és királyi kamarás 1846. szeptember 17-én halt meg, és 21-én temették el Naményban. Doby Antalnak a Lónyay családról írott könyvében¹⁰ például az áll, hogy 1847. július 17-én halt meg, és ez az évszám más helyeken is megjelenik – valószínűleg éppen Doby után. A születését is rosszul tudja, hiszen Lónyay József nem 1790. március 6-án született, hanem június 10-én, és 14-én keresztelték meg az itteni anyakönyv tanúsága szerint. (Ráadásul 56 éves korban bekövetkezett halálról van szó az anyakönyvben, nem 57-benről.)

Ezen tévedések rávilágítanak az anyakönyvi források használatának még egy nagyon fontos előnyére: hitelesebben rögzítik az utókor számára azokat az életrajzi adatokat, mint más egyéb, nem közvetlen források. Gondoljunk bele: a helyben lakó és szolgáló lelkész közvetlenül a keresztelés után – mely szokás szerint egy-két napon belül követi a születést – beírja a pontos dátumot. A tévesztésnek kicsi az esélye, egy alig négyszáz feletti lelket számláló gyülekezetenél, kivált akkor, ha a helyi földbirtokosról, a beregi alispánról és királyi tanácsosról vagy annak valamely családtagjáról van szó. Az

¹⁰ DOBY, 1895. 63.

Vladár Kristófné Lónyay Ilona
(forrás: Beregi Múzeum gyűjteménye)

„Nagyságos n. lónyai és Vásáros naményi *Lónyay Ilona* – Vladár Kristófnő hosszas szenvedésből származott végelgyengülésben meghalt Budán és eltemettetett ugyanott nov. 4^{én} a köztemetőben.”

anyakönyvekben a Lónyay család életeseményei kiemelten szerepelnek, részletesebben leírva, a körülményeket is ecsetelve, ahogy az eddigi példákban is láttuk. Ezt a figyelmességet a dokumentálásban az egyéb lakosok nem kapják meg. Ezért hihet jobban a kutató a helyi anyakönyvnek, mint másoknak.

Vladár Kristófné Lónyay Ilona

Vladár Kristóf felvidéki, klazányi kastélyában élő neje élete végén Budán lakott, ott is halt meg 1872. november 2-án. Ő nem került a naményi kriptába, Budán temették el a köztemetőben.

Lónyay Zsófia keresztelése, 1783

Szerencsére nem csak halálból és temetésből áll az élet, gyermekek is születnek.

Lónyay Zsófia (1783–1842) kereszteléséről ez áll:

„19. Oct. Tekintetes Ifj. Lónyai László Úr leánykája *Sófia* g kereszteltetett.
K. A. volt Tekintetes Lónyai Menyhért Úr. K. A. Tek. Waj Istvánné Aszszonyom.”

Lónyay Zsófia 1804-ben házasodott össze a Zólyom vármegyei Zolnay Lajossal, ahogy erről a vásárosnaményi anyakönyv beszámol. Otthonuk a ma is álló – habár romos – XVIII. században épült, emeletes zolnai kastély volt.¹¹

Lónyay János születése, 1796

Már a bevezetőben említettük, hogy Lónyay Menyhért édesapja, Lónyay János is Vásárosnaményban született. Itt megint csak a dátum az érdekes. A legtöbb helyen 1796. december 15. van megjelölve születése napjának. Többek között a lónyai családi kriptában lévő táblán is ez olvasható. Az anyakönyvből viszont kitűnik, hogy 14-én született, és 16-án keresztelték meg. Így tulajdonképpen a két nap közé „lőtték be” a későbbiekben a születésének dátumát.

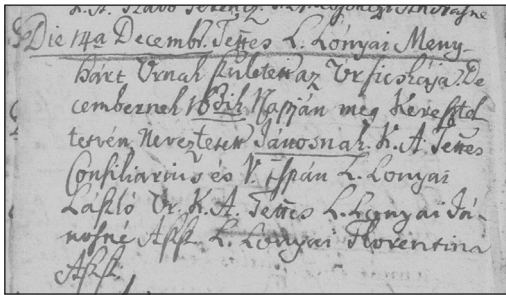
¹¹ ZOLNAY, 1979. 38.

„Die 14a Decembr. Tettes L. Lónyai Menyhárt Urnak született az Úrficskája. Decembernek 16dik Napján meg Kereszteltetvén neveztetett Jánosnak. K. A. Tettes Consiliarius és V. ispán L. Lonyai László Ur. K. A. Tettes L. Lonyai Jánosné Aszsz. L. Lonyai Florentina Aszsz.”

A Lónyayak mint keresztszülők

A Lónyay család tagjai mellett most már rátérünk azokra a személyekre, akikkel a családnak kapcsolata volt, vagyis a helyi közösség tagjaira, a településen élőkre. (S persze mindazon információkra, melyek általuk és a hozzájuk kötődő anyakönyvi bejegyzéseken keresztül az utókornak fontos adatokkal szolgálhatnak.)

A keresztszülőség mint műrokonsági viszony ugyanúgy megjelenik az anyakönyvekben, mint a természetes rokoni kapcsolatok (a születés, a halál kapcsán), vagy a házassági rokonság, amelynek révén a két rokonsági csoport tagjai passzívan, nem saját elhatározásukból kerülnek egymással rokoni kapcsolatba.¹² A Lónyay család tagjai időről időre feltűnnek – mint keresztszülőségre felkértek – a naményi egyházi anyakönyvek lapjain.

Bejegyzés az anyakönyvben (forrás: familysearch.org)

földesurat, annak rokonait kéri fel keresztszülőknek.

1862-ben ugyanezen helyzettel találkozunk, csak ekkor már *Körösy Pálnak* hívják a lelkészt. Sándor fiának szintén az idősebb Lónyay György a keresztapja, keresztanyja pedig „Nagyságos Lónyay Anna kisasszony”. (Egy „mellékes” információ a lakóhelyre vonatkozóan: ez időben a parókia V. Namény 13. szám alatt található.) Az édesanya Harsányi Zsuzsánna – amint Gerzsenyi Bertának.

Mi is történt?

Gerzsenyi Gábor lelkész, aki Gulácson született, 1847-ben házasodott meg:

Lónyay János (forrás: Wikipédia)

Az első példánkban 1856-ból *Gerzsenyi Berta* keresztszülei „Tekint. id. Lónyay György ur” (1789–1874; ifj. Lónyay László fia) és „Lónyay Ilona asszonyság Vladár Kristófné”. A kis Berta pedig nem más, mint a naményi lelkész, *Gerzsenyi Gábor* és *Harsányi Zsuzsánna* gyermeke. A helyi református prédikátor társadalmi hierarchiában elfoglalt helye szerint természetes, hogy az itteni

¹² MORVAY, 1980. 673.

„August 31. Hozott feleséget nemes Gerzsenói *Gerzsenyi Gábor helybeli lelkipásztor*, nemes Harsányi Zsuzsánnát, néhei nemes Harsányi István beszdedi lelkipásztornak nemes Keresztúri Zsuzsánnától született leányát, kivel nyír Jánosiban, – hol mint mostoha atya: tiszteletes Segesvári Mihály lelkipásztor ur gyámsága alatt levő, – dispensatio mellett megeskettetett.”

Harsányi Zsuzsánna 1829. május 30-án született, ahogy a tiszabezdédi református anyakönyvből kiderül. Férje, Gerzsenyi Gábor 1859. szeptember 4-én „vese-sorvadás”-ban elhalálozott, 47 évesen. (Szeptember 6-án temették. Újabb közvetett információk: *Átányi Dániel csonkapapi* és *Békási Sándor beregszászi* lelkészek temették *tanítással*.) Az új lelkész Körösy Pál lett, aki utána elvette az özvegyet, gyermekük is született, amint látjuk.

De nem csak ilyen szimmetrikusnak mondható „komasági” viszonytal találkozhatunk a Lónyayak esetében. Az aszimmetrikus, a patrónus-kliens viszonyt idéző helyzet¹³ az, amikor a Tekintetes Úr egy földműves gyermekének keresztapaságát vállalja. 1871-ben „Tek. Lónyay Sándor ifju Ur és Gerzsenyi Mária kisasszony” lesznek a keresztzülei *ifj. Koncz Mihály földműves* és *Palotai Erzsébet Eszter* nevű lányának.

Esküvői tanúk

Az esküvői tanúságra való felkérésben is hasonló motivációk működnek, mint a keresztzülsőségénél. A vásárosnaményi nemes kisasszonyt, *Szigethy Zsuzsánnát* a Jármiban született *Baksay József tiszteletes* vette el 1843-ban, lakóhelyük *Papos*. Tanúk: Lónyay György és *Kovács Mihály tiszteletes*. Eskette őket „Szétsi Szigethi Gabor Predikator”.

És hogy lássunk arra is példát, hogyan követhetők nyomon életutak, személyes kapcsolatok. Az a Koncz Eszter, akinek Lónyay Sándor (1849–1920; Lónyay György és *Richter Karolina* fia) lett a keresztapja 1871-ben, 1887-ben 16 évesen férjhez ment a *gulácsi* származású, 29 éves *nemes Vass Bertalanhoz*. (A lakóhely és a dátumok alapján azonosíthatjuk a jelzett személyt, Koncz Esztert.) Esküvői tanúk Lónyay Sándor földbirtokos és *Némethy János magyar királyi főmérnök*. *Koncz János bótrágyi segédlelkész* adta őket össze.

A társadalmi rang diktálta azt is, hogy a badalói illetőségű *Zámbory Béla lelkész*, és Körösy Pál helyi lelkész Jolán nevű lányának házasságkötésekor szintén Lónyay Sándor, valamint *Varga Sándor megyei közügyész* voltak a tanúk. *Simon Andor Tarpáról* volt az összeeskető.

Árva Zsófi halála, 1798

A helyi nemesség patrónusi tevékenységéről legidőtállóbban azok a tárgyak tanúskodnak, melyeket a falunak, a gyülekezetnek adományoztak. Gondolunk itt a díszes

¹³ NAGY VARGA, 2000. 544.

úrasztali terítőkre, a klenódiумokra (boros kannák, kelyhek, keresztelő edények stb.). Ezek egy része az évszázadok folyamán fennmaradt, néhány ma is megvan az egyház-község tulajdonában vagy a múzeumokban.

De az írásos forrásokban másfajta támogatói tevékenységre is találunk bizonyítékot, többek között a Lónyay család részéről is. A családnévvvel nem bíró, nyomorék kislány – akinek még a születési idejét sem tudták – Lónyay Lászlóné Platthy Anna gondoskodását bírta, haláláig.

„Die 24a Decembr. A' Tettes V. Ispán Úr udvarába régtol fogva lábaira nyomorgó N. N. Sófi, kit a' Tettes Aszszony fel fogott, gyógyittatott, meg holt, és temettetett *ének szóval*, mint egy hét vagy nyolcz esztendos árva vólt.”

Udvarbeliek halála, 1790

Két személyt ismerhetünk meg név szerint az udvarházból ebben a bejegyzésben. Ezek közül *Jakab István*ról megtudjuk, hogy egész életében – a fentebb említett árva Zsófihoz hasonlóan – a Tekintetes Udvar kegyelméből éldegélt, lévén „*süllyös*”. (A *süly/süjj* lehet szifilisz vagy más egyéb rosszindulatú bőrdaganatos, -kiütéses betegség neve.)

Büri János kocsis pedig „*pokolfakadékok*” miatt halt meg. Ez szintén valamilyen fekélyes betegséget jelöl, akár a szifilisz is.

„27 January. Az Udvarbéli kocsis *Büri János 25* esztendös, *Pokolfakadékok* miatt meg halván.

Ugyan azon időben és órában arva *Jakab István 22* esztendös tellyes *életebe süllyös lévén és a' T. Udvarból* tapláltatván minden életébe meg holt és együtt, egy sirban és egy *Tanitással* temettetett.”

A halotti anyakönyvek valóságos kincsestárai a betegségek régi elnevezéseinek, megkerülhetetlen forrásai az orvoslástörténetnek és a történeti nyelvészetnek. Hiszen a halálozás okaiként olyan kifejezésekkel találkozhatunk, melyeket ma már nem használunk. Olvashatunk *petecsről*, *kelevényről*, *sinlődésről*, *szárazbetegségről* stb. Egy-egy régi betegségnév akár többféle, ma is ismert betegséget takarhatott.¹⁴ A korabeli emberek egészségi állapotáról, az orvostudomány és -gyakorlat lehetőségeiről jellemző képet adnak ezek a bejegyzések. Feltárható, hogy mely korosztályokat milyen betegségek veszélyeztettek leginkább. A járványok végigsöprése pontosan azonosítható egy-egy település történetében, kiterjesztve és összehasonlító vizsgálattal pedig egy régióra vonatkoztatva is.

¹⁴ FARKAS L. – HAJNAL, 2000. 117–126.

A részeges kocsis temetése, 1797

Az egyházfegyelem – mely egyúttal a helyi közösség erkölcsi rendjének szabályozója – szigorúan szabályozta többek között azt, hogy milyen temetést érdemel az, aki világi és egyházi bűnöket követett el. Közéjük tartoztak a gonosztevők, öngyilkosok, részegesek, az úrvacsorai szentséggel nem élők stb.¹⁵ A következő példánkban a város kocsisa éppen ilyennek minősült, ezért *szamártemetést* érdemelt volna az egyházi törvények szerint. Vagyis a temetőn kívül, egyházi szertartás nélkül kellett volna eltemetni. A *consistorium* (egyházközségi tanács) és Lónyay László alispán megegyezése, végzése szerint – habár az elhunyt rokonai a rendes, tisztességes embereknek kijáró, prédikációt is magába foglaló temetést szerettek volna –, egy kompromisszumos megoldással kapta meg a bűnös kocsis a végtisztességet.

„18a Marty. Csernyi Mihály, ki a' város kocsissa volt, még tegnap meg holt. De mint hogy életében korcsmás, káromkodó, templom kerülő, a' Sz. Úri Vacsorával soha nem élő volt, ámbár az Attyafiai kívánták volna Prédikáczóval temettetni, mindazonáltal Consistoriumunknak *végezése, Tettes és V. Ispán L. Lónyai László Úrnak meg egyezése, tanácsa* fellöle e' volt. Hogy noha a' 77. Canon szerint *szamár* temetést érdemlett volna, mindazonáltal az hivek temetésének az egész tisztességére az attyafiai ne vágyakozzanak, hm ériék be, hogy ének szóval el temettetik, az minthogy úgyis temettete el.”

Szeszgyár, szárazmalom

A halotti anyakönyveket vizsgálva a Lónyay-uradalom gazdálkodásáról is adatokat kapunk, mivel a beírások kitérnek arra a körülményre, hogy az illető hol dolgozott, hol lakott.

„Faragó András 48 éves, a' Tek. Lónyay György úr szeszgyarába hetes volt Kisvarsányi születésű...” (1849. november 22.)

Vagy egy 1864-es keresztelési bejegyzésből megtudjuk, hogy Skira *Sára* szülei „V. Namény a Tek. Lonyay György ur száraz malmába” laknak.

„Lónyay György udvarába”

Szintén a korabeli uradalmi gazdálkodásról árulkodnak azok a foglalkozásnevek, amelyekkel a lapokon találkozunk. Másrészt az utókor megismerheti a konkrét személyeket – rokonsági hálózatukkal együtt –, akik a vizsgált időszakban Vásárosnamény lakosságát jelentették. Könnyen belátható, mivel élete során mindenkivel történik valami – megszületik, házasodik, szülő lesz, házassági tanú és keresztszülő lehet –, ezért lényegében mindenkinek „van nyoma” az anyakönyvekben. Így a Lónyay-udvar minden tagjáról van tudomásunk, beleértve természetesen magát a Lónyay családot is.

¹⁵ POCSAINÉ EPERJESI, 2007. 112–114.

Szabó János 1856-ban Lónyay György udvarában *gazda* volt. 1868-ban *Bacsó János* kerülő. 1870-ben *Szabó Eleonórá*nak hívták azt a „megesett személyt”, aki férjhez ment *Olajos János kerékgyártó*hoz. A már említett *szárazmalom molnárja Skira Sándor* volt az időben. *Asztalos Mihály bojtárkodott, Major Juliánna szolgáló* volt.

A *Nagydoboson* született *Orosz Gábor cseléd* szintén Lónyay György szolgálatában állt. 35 évesen, 1858-ban tragikus baleset érte:

„Julius 10kén fürödni ment egyedül a' holt tiszába estve, más nap reggel a' ruhája az parton találtatván, harmadfél ölnyi mélységből hálóval fogták ki a' hullát.”

A kutatások szempontjából szerencsésnek mondhatjuk, hogy találkozunk ilyen, a körülményekre kiterjedő, néha már-már „regényesen” részletes leírásokkal, hiszen így újabb adatok birtokába kerülhetünk. Legtöbbször az anyakönyv *Észrevételek* című rovatában, vagy az esemény súlyától függően akár teljes lapszélességben leírva információk kerülnek elő az akkori időkből további személyekről, kapcsolatokról, használati eszközökről, épületekről és földrajzi nevekről, szokásokról – és még folytathatnánk a sort.

A körülmények rögzítése elsősorban az anyakönyvet vezető személyiségétől, annak precizitásra törekvésétől függ. Ezt látjuk, ha több időszakot, több anyakönyvet hasonlítunk össze. Mert míg egyes lelkészek igen sok többletinformációval szolgálnak az életesemények adatolása során, addig mások – például a halál okának megjelölésénél – a lakonikus tömörségű „közönséges”-t használják, egy adott időszakban szinte mindenre vonatkoztatva.¹⁶ Persze feltételezhetjük ezekben az esetekben a betegségekről való tudás alacsonyabb fokát is.

1804: „A mikor a lelkek száma 415” – olvashatjuk a naményi református anyakönyvben. Körülbelül ennyien, vagy nem sokkal többen laktak ekkor a mezővárost, lévén szinte minden lakos református. Az Eötvösök laktak még itt, akik római katolikusok voltak. De sem temploma, sem plébániája nem volt még a felekezetnek akkoriban. Az Eötvös család is csupán egy kisebb kápolnával bírt a saját birtokán. (A régi térképek alapján ennek helye a hajdani naményi vár területén volt.) Csak 1937-ben épült katolikus templom a településen.

Viszont a kevés számú római katolikusokról is megvannak a források. A szomszédos Vitka község – melynek papja, temploma, plébániája és nagyobb számú híve volt – katolikus anyakönyveiből tájékozódhatunk róluk.

Mindezzel együtt egy kicsiny lélekszámú közösséggel van dolgunk, az elmúlt negyedévezredre vonatkoztatva. Éppen emiatt lényegében minden lakost ismerünk – beleértve a csecsemőkorban elhunytakat is –, rokonsági viszonyaikkal együtt. Ezen tudás, kiegészülve más releváns forrásokkal (katonai felmérések térképei és leírások,¹⁷ kataszteri és egyéb térképek, vagyonszeírások, iparosok és kereskedők jegyzéke,¹⁸

¹⁶ Lásd például az 1840–41. évi bejegyzéseket a *Temetési Jegyzőkönyvben*, „*Szétszi Szigethi Gábor Predikatorságában*”.

¹⁷ Pók, 1994.

¹⁸ JEKELFALUSSY, 1892.; Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára 1924. 1483.

közhivatalok adattára,¹⁹ egyéb kiadványok) meglehetősen pontossággal rajzolja fel a valamikori Vásárosnamény lakosságát, név szerint is.

Azt vallom, hogy a múlt feltárására tett kísérleteink eredményei nem önmagukért valók, a tudomány sajátos logikájának megfelelően. Nem csupán (újabb) adalékok vagy „színes érdekességek” a valamikori történelmi, társadalmi valóság már eddig ismert tényeihez. Véleményem szerint a település és környezete lakosainak hajdani életmódja, a forrásokból leszűrhető társadalmi, gazdasági és egyéb viszonyok hatással vannak a ma itt élők felsorolt körülményeire, habitusára, tetteik motivációira. Mind a jelenben, mind a jövőben. Egyszerűen fogalmazva: akkor értjük meg, hogy kik vagyunk, ha ismerjük őseinket, lehetőleg minél pontosabban. És ez nem csak – a ma oly divatos – transzgenerációs pszichológia alapvetése.²⁰ Az anyakönyvek lapjain emberi sorsok jelennek meg. Érdemes erőfeszítéseket tenni, hogy az írott szó ne csak megjelenjen, hanem megelevenedjen...

Végezetül álljon itt egy fotó valakiről, akinek minden bizonnyal nem rajzolgatják a családfáját hivatásos genealógusok. A Tomcsányi családnál szolgált Vásárosnaményban. A kép annak a kastélynak a pincelejárójánál készült, melyet az idősebb Lónyay László kezdett el építeni, és László fia idejében nyerte el mai formáját.

Korábban említettük, hogy nem dúskálunk képekben a vásárosnaményi Lónyayakról. Ez hatványozottabban igaz az udvarház népére. A XX. századból viszont vannak már olyan fotóink, ahol feltűnnek tanyagazdák, kondások, béresek, gulyások stb. Az egykori kopócsapáti földbirtokos Ujhelyi Tivadarnak a Beregi Múzeum tulajdonában lévő fotóalbumaiban is találunk képeket lovászokról, kocsisokról, aratókról. (Bár azt is hozzá kell tennünk, legtöbbször nem ők a főszereplők, annál inkább a mellettük-előttük látható pompás kanca vagy szarvasmarha...)

A Tomcsányi család fotója
(forrás: Beregi Múzeum
gyűjteménye)

¹⁹ BAROSS-TAKÁCS, 1942. 1086–1087.

²⁰ Ennek legsikeresebb, bestseller hazai megfogalmazása: ORVOS-TÓTH, 2018.

Irodalom

- BAROSS ENDRE – TAKÁCS JÓZSEF (szerk.): Magyarország közhivatalainak cím- és adattára. Budapest, 1942.
- Beregi BORSÓ: A Beregi Múzeum Zoárd-napi exkluzív kiadványa. Vásárosnamény, 2019
- FEÖLDI DOBY ANTAL: Lónyay család, nagy lónyai és vásáros naményi gróf, báró és nemes. Budapest, 1895. Pallas.
- FamilySearch: familysearch.org
- FARKAS L. GYULA – HAJNAL KRISZTINA: A betegségek népi elnevezései. Anthropologiai Közlemények, 2000. 41.
- FELHŐSNÉ CSISZÁR SAROLTA: Szóttések és hímezések. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népművészete. Szerk. Ratkó Lujza. Nyíregyháza, 2014. Jósa András Múzeum.
- JEKELFALUSSY JÓZSEF (szerk.): Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke. Budapest, 1892.
- KERESZTES CSABA: Több millió magyar anyakönyvi adatai mikrofilmen. https://mnl.gov.hu/mnl/ol/blogok/tobb_millio_magyar_anyakonyvi_adatai_mikrofilmen [letöltés: 2022.09.26.]
- Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára. Budapest, 1924. Rudolf Mosse Magyarországi Képviselete R. T.
- MORVAY JUDIT: műrokonság (szócikk). In: Magyar Néprajzi Lexikon. III. kötet. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest, 1980. Akadémiai Kiadó.
- NAGY VARGA VERA: Keresztkomaság/keresztszülőség. In: Magyar néprajz 8. Társadalom. Főszerk. Paládi-Kovács Attila. Budapest, 2000. Akadémiai Kiadó.
- ORVOS-TÓTH NOÉMI: Örökölt sors. Budapest, 2018. Kulcslyuk Kiadó.
- POCSAINÉ EPERJESI ESZTER: Református egyházlátogatási jegyzőkönyvek néprajzi vonatkozásai – 16–17. század. Tiszán inneni egyházvidék. Sárospatak, 2007.
- PÓK JUDIT: Bereg vármegye katonai leírása 1782–1785. Nyíregyháza, 1994. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár.
- TAKÁCS PÉTER: Várak, várkastélyok, kúriák Szatmár megyében. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg levéltári évkönyv. Szerk. Mecseiné Kujbus Éva. Nyíregyháza, 2008. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára.
- ZOLNAY LÁSZLÓ: A régi zólyomi ispánság építkezéseinek történetéhez (4. közlemény). *Ars Hungarica* 1979/1. Budapest, 1979. Akadémiai Kiadó.